

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ВИТРАТ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ ОКРЕМИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

Божко М.В., аспірант

Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, Україна

Анотація. В статті розглядаються проблеми аналізу впливу рівня інтенсивності та концентрації виробництва по окремих сільськогосподарських культурах на зміну структури витрат. Аналіз здійснювався на прикладі виробництва пшениці та соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Харківської області за даними 2016 року. Всі підприємства області по кожній з культур були розподілені на чотири групи за площею посіву та рівнем витрат на 1 га посівної площі.

Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що розміри виробництва та рівень його інтенсивності по обраним культурам мають суттєвий вплив на зміну структури витрат. По пшениці простежується чітка тенденція до зменшення питомої ваги матеріальних витрат в одночас з зростанням розміру посівних площ. З метою перевірки надійності розбіжностей між окремими групами підприємств було використано аналіз порівняння зміни середніх за *t*-критерієм Стьюдента. Констатується факт суттєвого збільшення питомої ваги витрат на мінеральні добрива та загально-виробничих витрат при зростанні розміру посівних площ. При аналізі впливу рівня інтенсивності виробництва відмічається факт падіння питомої ваги рівня витрат на насіння в структурі витрат та зростання питомої ваги витрат на мінеральні добрива.

По соняшнику зменшення питомої ваги витрат на мінеральні добрива та нафтопродукти в одночас з зростанням розміру посівних площі. В групі з їх величиною до 100 га питома вага витрат на мінеральні добрива дорівнювала 21,2%, а на нафтопродукти – 14,0. В групі з розміром посівних площ понад 1000 га питома вага даних статей вже дорівнювала 16,8% та 9,8% відповідно. Вплив рівня інтенсивності виробництва по соняшнику в першу чергу позначився зростанням рівня витрат на мінеральні добрива.

Ключові слова: розміри підприємства, інтенсивність виробництва, посівна площа, структура витрат, ефект масштабу, ефективність витрат.

THE FACTORS OF EXPENDITURE PATTERN FORMATION IN THE PROCESS OF CERTAIN CROP PLANTS PRODUCTION

Bozhko Mykola, Post-graduate

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Summary. The article deals with the analysis of the influence of the intensity and concentration level of certain crop plants production on the change of expenditure pattern. The analysis is based on the example of the wheat and sunflower production at the agricultural enterprises of the Kharkiv oblast according to the data of 2016. All the enterprises of the oblast that produced certain crop plants were subdivided into four groups in accordance with crop acres and expenditure level on 1 hectare of the crop area.

The results of the conducted analysis suggest that the size of enterprise and level of its intensity upon chosen plants have the determining influence on the change of expenditure pattern. According to the results of the wheat production analysis there is a tendency of decrease of expenditure percentage and increase of the crop area sizes. In order to examine the reliability of the disarrangement between certain groups of enterprises the comparison method of the average change according to the Student's test was performed. There is also an evidence of the significant increase of the expenditure percentage on mineral fertilizers and general production expenses under the condition of the crop areas extension. Analyzing the influence of the intensity level of production, it is possible to conclude that there is a tendency of the expenditure percentage decrease on seeds and expenditure percentage increase on mineral fertilizers in the expenditure pattern.

According to the results of the sunflower production analysis there is a tendency of expenditure percentage decrease on mineral fertilizers and crude products, and increase of the crop area sizes. In the group with the size on to 100 hectares the expenditure percentage on mineral fertilizers amounted 21,2%, whereas the expenditure percentage on crude products was 14%. In the group with crop area sizes larger than 1000 hectares the expenditure percentage have already amounted 16,8% and 9,8% accordingly. The influence of the intensity level of the sunflower production affected primarily the expenditure level increase on mineral fertilizers.

Key words: size of enterprise, intensity of production, crop area, expenditure pattern, economy of scale, cost effect.

Постановка проблеми. Рівень та структура витрат сільськогосподарських підприємств в сьогоденних умовах багато в чому визначають не тільки здатність вести виробництва на відповідному науково-обґрунтованому рівні, а і загальну ефективність та конкурентоспроможність підприємства. Крім того, величина витрат сільськогосподарських підприємств є головним складовим елементом багатьох похідних економічних та соціальних наслідків, що спостерігаються в Україні в останні роки. Зокрема це стосується рівня цін на продукти харчування. Підприємства виробничої сфери АПК, щоб бути конкурентоспроможними, приймають на себе відповідальність за індивідуальний відтворювальний процес, за величину витрат і їх структуру. Їх зусилля націлені на одержання продукції з мінімальними затратами чи збільшення їх виробництва при фіксованих, незмінних витратах ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з теорією та практикою формування витрат, підвищення їх ефективності на сучасному етапі розвитку сільськогосподарського виробництва знайшли своє відображення в наукових працях таких учених, як: В.Г. Андрійчук [1], С.І. Дем'яненко [2], М.Я. Дем'яненко [3], П.Т. Саблук [4], В.Я. Месель-Веселяк [5], О.В. Олійник [6], І.В. Охріменко [7], Ю.С. Цал-Цалко [8], Д.В. Шиян [9] та багатьох інших.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на широку наукову дискусію навколо питань формування та структури витрат багато питань залишаються мало дослідженими. Одне з них стосується проблемою формування структури витрат по окремим культурам під впливом розміру та інтенсивності виробництва.

Формулювання цілей статі. Метою даної роботи є аналіз впливу рівня інтенсивності та концентрації виробництва по окремим сільськогосподарським культурам на зміну структури витрат.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження структури витрат, то проведені Я. Костецьким на прикладі Полтавської області свідчать про те, що з 2006 по 2011 рр. у структурі витрат сільськогосподарського підприємства відбулися суттєві зміни. Зокрема, збільшилась частка матеріальних витрат (з 68,5 % у 2006 р. до 70,3 % у 2011 р.), мінеральних добрив (з 14,9 % у 2006 р. до 21,2 % у 2011 р.). За цей час зменшились затрати на оплату праці на 1,1 %, нафтопродуктів (3,0 %), оплату послуг (2,7%), амортизацію основних засобів (2,4 %) і деякі інші витрати [10]. Однак автор не розмежував вплив різних факторів на структуру витрат.

Окремої уваги заслуговують заходи з підвищення рівня та збереження здоров'я населення. Треба зазначити, що держава активно підтримує програми охорони здоров'я населення. Акцентуємо увагу на декількох з них у сфері профілактичної та клінічної медицини: державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року; державна цільова програма «Трансплантація» на період до 2012 року; загальнодержавна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки; загальнодержавна програма боротьби з онкологічними захворюваннями на 2007-2016 роки; загальнодержавна програма імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2007-2015 роки; державна цільова програма «Цукровий діабет» на 2009-2013 роки; програма профілактики лікування артеріальної гіпертензії в Україні; комплексні заходи щодо заохочення народжуваності. Україна активно підтримує програми Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ). У рамках програми «Здоров'я для всіх у XXI столітті» ВООЗ було прийнято 10 головних цілей, які сприяють збереженню здоров'я. Розвиток фізичної культури сприяє не лише фізичному, але і психологічному здоров'ю людини. В Україні ще у 1994 році було прийнято програму «Про державну підтримку розвитку фізичної культури та спорту в Україні», пізніше у 2011 році було розроблено та прийнято Концепцію загальнодержавної цільової соціальної програми фізичної культури і спорту на 2012-2016 роки. В 2015 році було прийнято нову Концепцію Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури та спорту на період до 2020 року. Ця концепція визначила, що пріоритетом реалізації державної політики є впровадження в Україні європейських стандартів життя. Хоча, декларативно Україна намагається впливати на збереження здоров'я нації, однак брак фінансових коштів поки що унеможливує ефективну реалізацію усіх проектів, які значно вплинули б на відтворення населення та зростання людського потенціалу.

Таблиця 1 – Структура витрат при виробництві пшениці в залежності від розмірів посівних площ в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 році

Показники	Посівна площа				По області
	до 100	100,1-500	500,1-1000	більш 1000	
Кількість підприємств	63	206	122	80	471
Виробнича собівартість - усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Прямі матеріальні витрати, у тому числі:	71,0	69,2	67,4	67,4	67,8
насіння та посадковий матеріал	10,3	9,0	8,6	7,6	8,2
мінеральні добрива	21,6	25,8	27,3	27,0	26,8
нафтопродукти	14,0	11,6	10,5	8,1	9,5
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	12,0	7,6	7,1	9,6	8,5
решта матеріальних витрат	13,1	15,3	13,9	15,2	14,8
Прямі витрати на оплату праці	5,1	4,3	4,4	4,5	4,4
Інші прямі витрати та загально-виробничі витрати у тому числі:	23,9	26,5	28,2	28,1	27,8
амортизація необоротних активів	5,1	6,4	6,9	5,7	6,2
відрахування на соціальні заходи	1,2	1,0	1,0	1,2	1,1
решта ін. прямих та загально-виробничих витрат	17,6	19,1	20,2	21,2	20,5

Джерело: Розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг за 2016рр.

Нами було вирішено здійснити аналіз на прикладі пшениці та соняшник. У 2016 році площа цих культур в Харківській області дорівнювала відповідно 461,2 тис. га та 486,6 тис. га відповідно. При загальній площі ріллі у 2016 році 1851,1 тис. га питома вага даних культур в до площі ріллі складає більше 50% площі. Таким чином саме ці три культури є головними для Харківської області.

В таблиці 1 наведені дані по структурі витрат за елементами з класифікацією підприємств за посівною площею пшениці: до 100 га, 100,1-500 га, 500,1-1000 га та більш 1000 га. Даний розподіл підприємств обумовлюється необхідністю дослідження залежності між розмірами підприємств та їх спеціалізацією, з одного боку, та впливом даних факторів на структуру витрат через так званий ефект масштабу, який напряму пов'язаний з структурою витрат в ланці «прямі-зміні».

Відносно отриманих результатів, то необхідно в першу чергу відмітити, що головним їх елементом є матеріальні витрати. Їх питома вага в структурі витрат дорівнювала 3 наведених даних витикає, що структура витрат сільськогосподарських дорівнювала 67,8%. В свою чергу, головним елементом цих витрат були витрати на мінеральні добрива (26,8% до величини всіх витрат). Значна частка також припадала на решту матеріальних витрат (14,8%) та нафтопродукти (9,5%). Що стосується зміни структури витрат в залежності від величини посівних площ, то загальний тренд стосується зменшення питомої ваги матеріальних витрат в водночас з зростанням їх величини. Так, питома вага матеріальних витрат у підприємств з посівною площею пшениці до 100 га дорівнювала 71,0%, а у підприємств з посівною площею більше 1000 га - 67,4%. При цьому суттєво збільшилась питома вага витрат на мінеральні добрива. У виділених групах підприємств вона зросла з 21,6% до 27,0%.

Для того, що б бути впевненим в не випадковості розбіжностей між даними групами було вирішено використати методику аналізу порівняння зміни середніх за t-критерієм Стьюдента. Цей метод дозволяє встановити надійність розбіжностей між середніми величинами в групах. В нашому випадку для порівняння було обрано показник питомої ваги мінеральних добрива в першій та останній групі.

На рис. 1 наведено діаграми розмаху між середніми значеннями та рівнем стандартного відхилення в обраних групах. Навіть візуальний аналіз дає можливість стверджувати, що середні величини та їх стандартні відхилення в обраних групах суттєво відрізняються. Більш детальний статистичний аналіз дозволив встановити, що за t-критерій Стьюдента між обраними групами дорівнювала 3,41, що з рівнем вірогідності (p) 0,00088 свідчить про не випадковість розбіжностей між середніми величинами між середніми в даних групах та майже повну відсутність імовірності помилки.

Рисунок 1 – Діаграма розмаху величини питомої ваги витрат на мінеральні добрива в структурі всіх витрат в залежності від посівної площі при виробництві пшениці у підприємствах Харківської області у 2016р.

Таблиця 2 – Структура витрат при виробництві пшениці в залежності від рівня інтенсивності виробництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 році

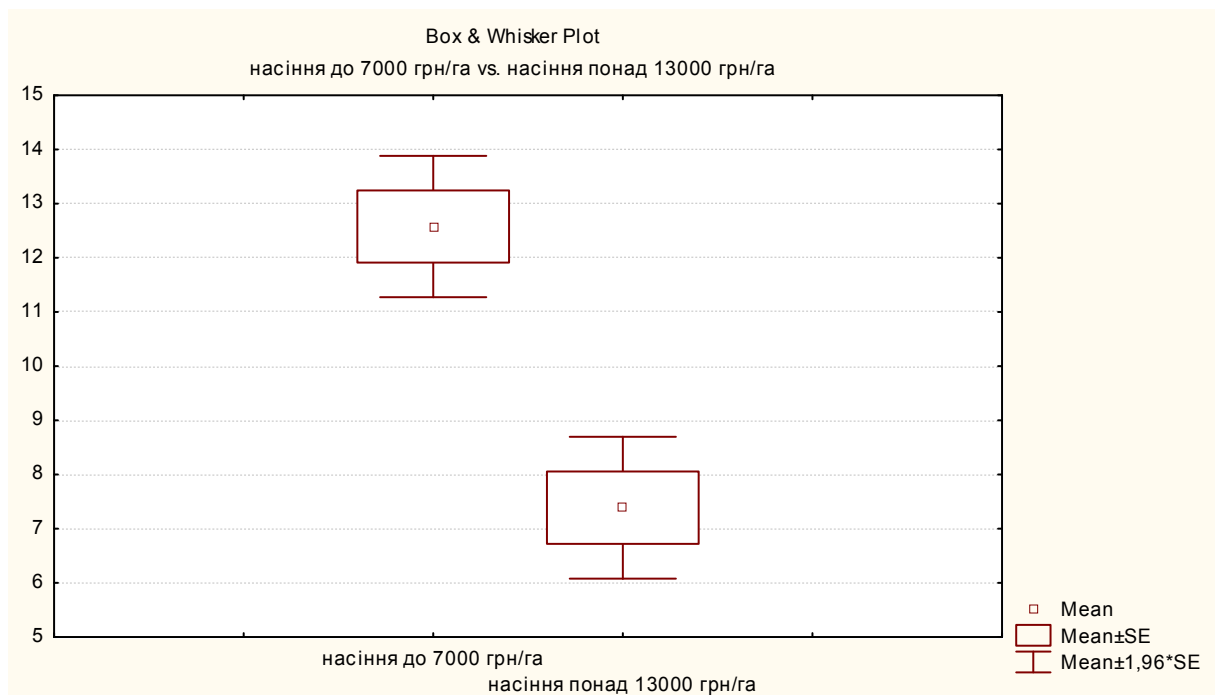
Показники	Витрати на 1 га, грн				По області
	до 7000	7000,1-10000	10000,1-13000	більш 13000	
Кількість підприємств	103	180	130	58	471
Виробнича собівартість - усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Прямі матеріальні витрати, у тому числі:	69,5	66,4	67,4	70,8	67,8
насіння та посадковий матеріал	11,6	8,2	8,1	6,2	8,2
мінеральні добрива	25,7	25,9	27,3	28,1	26,8
нафтопродукти	12,6	10,2	8,4	9,0	9,5
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	9,3	7,3	7,6	13,0	8,5
решта матеріальних витрат	10,4	14,8	15,9	14,6	14,8
Прямі витрати на оплату праці	4,6	4,8	3,9	4,9	4,4
Інші прямі витрати та загальнопромислові витрати у тому числі:	25,9	28,8	28,7	24,3	27,8
амортизація необоротних активів	5,5	6,6	6,6	4,5	6,2
відрахування на соціальні заходи	1,1	1,1	1,2	1,1	1,1
решта ін. прямих та загальнопромислових витрат	19,2	21,0	21,0	18,8	20,5

Джерело: Розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг за 2016рр.

Продовжуючи аналіз даних таблиці також зростання питомої ваги інших прямих загальнопромислових витрат з 17,6% у групі з розміром посівних площ до 100 га до 21,2% у підприємств з розміром посівних площ понад 1000 га. Також необхідно звер-

нути увагу, що в першій групі питома вага витрат на амортизацію була найменшою. Це може опосередковано свідчити, менший рівень технічного забезпечення невеликих сільськогосподарських підприємств.

Також було проаналізовано склад та структуру витрат по пшениці в залежності від рівня інтенсивності виробництва. В якості критерію рівня інтенсивності було обрано величину витрат на 1 га посівної площі (табл. 2). При аналізі даних таблиці необхідно звернути увагу на падіння питомої ваги рівня витрат на насіння в структурі витрат. В групі з рівнем витрат до 7000 грн/га її величина дорівнювала 11,6%, а в групі з рівнем витрат понад 13000 грн/га – вже тільки 6,2%. Факт того, що дана розбіжність мала не випадковий характер було також перевірено з допомогою порівняння зміни середніх за t-критерієм Стюдента. На рис. 2. наведено діаграму розмаху середніх величин питомої ваги витрат на насіння в групі з величиною витрат до 7000 грн/га та понад 13000 грн/га. З вірогідністю 0,000007 розбіжності в середніх величинах по обраним групам були не випадкові.

Рисунок 2 – Діаграма розмаху величини питомої ваги витрат на насіння в структурі всіх витрат в залежності від величини витрат на 1 га посівної площі при виробництві пшениці у підприємствах Харківської області у 2016р.

Слід також відмітити, що серед матеріальних витрат з зростанням рівня інтенсивності виробництва відбувається збільшення питомої ваги витрат на мінеральні добрива та решти матеріальних витрат. Якщо в першій групі питома вага даних статей дорівнювала відповідно 25,7% та 10,4%, то в останній групі вже 28,1% та 14,6% відповідно. Дана зміна може свідчити, про фактори які обумовлюють більш високу урожайність культур. В даному випадку важлива які абсолютна так і відносна величина цих статей витрат. Зокрема зростання статті «Мінеральні добрива» є доволі зрозумілою, тоді як за замінами статті «Решта матеріальних витрат» може приховуватись дуже багато чинників.

Подібний аналіз було також здійснено на прикладі соняшник. В даному випадку ми залишає той же підхід для аналізу структури витрат. Загальна чисельність підприємств, яка займалась виробництвом даної культури в Харківській області дорівнювала 510. В таблиці 3 наведена структура витрат в залежності від розміру посівних площ.

По соняшнику ми маємо ситуацію яка дещо відрізняється попередньої культури. В даному випадку в першу чергу необхідно звернути увагу на зменшення питомої ваги витрат на мінеральні добрива та нафтопродукти в водночас з зростанням розміру посівних площі. В групі з їх величиною до 100 га питома вага витрат на мінеральні добрива дорівнювала 21,2%, а на нафтопродукти – 14,0. В групі з розміром посівних

площ понад 1000 га питома вага даних статей вже дорівнювала 16,8 % та 9,8% відповідно. Таким чином ми маємо дещо іншу ситуацію в першу чергу п мінеральним добривам. Вона може бути пов'язана з тим, що підприємств які мають значні площі посіву соняшнику фактично в меншій мірі дотримуються технологій його виробництва пов'язаних збереження балансу поживних речовин, ніж підприємства де площі посіву соняшнику є меншими. Крім того також необхідно звернути увагу на суттєве зростання питомої ваги решти інших прямих та загальновиробничих витрат з 15,8% у групі з розміром посівних площ до 100 га до 21,7% у підприємствах з розміром посівних площ понад 1000 га.

По соняшнику також було здійснено аналіз залежності структури витрат від рівня інтенсивності виробництв (табл. 4.) В даному випадку всі підприємства були розподілені на наступні групи за рівнем витрат: до 9000 грн/га (71 підприємство), 9000,1-13000 грн/га (232 підприємства), 13000,1-17000 грн/га (118 підприємств) та понад 17000 грн/га (89 підприємств).

Розпочати аналіз наведених результатів хотілось з головної тенденції, яка чітко простежується – зростання питомої ваги витрат на мінеральні добрива в водночас з зростанням рівня загальної величин витрат. В даному випадку як що у підприємств де рівень витрат на 1 га був до 9000 грн/га її величина дорівнювала 12,8% ,а у підприємств з рівнем витрат понад 17000 грн/га – 21,4%. В даному випадку перевірка з допомогою порівняння середніх за методом t-критерія Стьюдента з вірогідністю майже 100 % встановила, що розбіжності в середніх величинах по обраним групам були не випадковими.

Таблиця 3 – Структура витрат при виробництві соняшнику в залежності від розмірів посівних площ в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 році

Показники	Посівна площа				По області
	до 100	100,1-500	500,1-1000	понад 1000	
Кількість підприємств	71	232	118	89	510
Виробнича собівартість - усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Прямі матеріальні витрати, у тому числі:	73,1	70,3	71,5	66,6	68,7
насіння та посадковий матеріал	15,5	15,4	15,5	14,1	14,7
мінеральні добрива	21,2	19,0	17,9	16,8	17,6
нафтопродукти	14,0	11,1	10,4	9,8	10,3
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	9,5	8,6	11,9	9,4	9,8
решта матеріальних витрат	12,9	16,2	15,7	16,6	16,2
Прямі витрати на оплату праці	5,0	3,8	3,5	4,0	3,9
Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати у тому числі:	22,0	25,9	25,0	29,4	27,4
амортизація необоротних активів	5,0	6,1	6,0	6,6	6,3
відрахування на соціальні заходи	1,2	0,9	0,8	1,1	1,0
решта ін. прямих та загальновиробничих витрат	15,8	18,9	18,2	21,7	20,1

Джерело: Розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг за 2016 рр

Таблиця 4 – Структура витрат при виробництві соняшнику в залежності від рівня інтенсивності в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 році

Показники	Витрати на 1 га, грн				По області
	до 9000	9000,1-13000	13000,1-17000	більш 17000	
Кількість підприємств	71	232	118	89	510
Виробнича собівартість - усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Прямі матеріальні витрати, у тому числі:	67,3	64,8	69,6	76,2	68,7
насіння та посадковий матеріал	16,9	15,1	13,4	14,2	14,7
мінеральні добрива	12,8	17,5	16,9	21,4	17,6
нафтопродукти	12,5	9,1	10,0	11,5	10,3
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	7,4	7,4	12,7	12,9	9,8
решта матеріальних витрат	17,6	15,7	16,6	16,2	16,2
Прямі витрати на оплату праці	5,6	3,8	4,3	2,6	3,9
Інші прямі витрати та загальнопромислові витрати у тому числі:	27,1	31,4	26,2	21,3	27,4
амортизація необоротних активів	5,7	7,8	5,6	4,6	6,3
відрахування на соціальні заходи	1,2	1,0	1,2	0,6	1,0
решта ін. прямих та загальнопромислових витрат	20,2	22,7	19,3	16,1	20,1

Джерело: Розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг за 2016рр

При аналізі структури витрат також необхідно звернути увагу на суттєве зростання витрат на оплату послуг і робіт сторонніх організацій в останніх двох групах порівняно з першими двома групами. Відповідно з 7,4% до 12,7% та 12,9%.

Чітко виділяється також тенденція до падіння питомої ваги витрат на оплату праці. В групі з рівнем витрат до 9000 грн/га її питома вага дорівнювала 5,6%, а в групі з рівнем витрат понад 17000 грн/га – 2,6%. Це без, безумовно є свідчення економії виробників продукції саме на заробітній платі працівників.

Висновок або наукова новизна. Проведений аналіз засвідчив, що розміри виробництва та рівень його інтенсивності мають суттєвий вплив на зміну структури витрат. Зокрема по пшениці простежується чітка тенденція до зменшення питомої ваги матеріальних витрат в водночас з зростанням розміру посівних площ. При цьому суттєво збільшується питома вага витрат на мінеральні добрива та загальнопромислових витрат. При аналізі впливу рівня інтенсивності виробництва відмічається факт падіння питомої ваги рівня витрат на насіння в структурі витрат та зростання питомої ваги витрат на мінеральні добрива. Відносно закономірностей зміни структури витрат по соняшнику, то в даному випадку було констатовано зменшення питомої ваги витрат на мінеральні добрива та нафтопродукти в водночас з зростанням розміру посівних площі. Вплив рівня інтенсивності виробництва по соняшнику в першу чергу позначився зростанням рівня витрат на мінеральні добрива.

Перелік посилань:

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.Г. Андрійчук. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.

2. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві: навч. посібник / С.І. Дем'яненко. – К., 1998. – 264 с.

3. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. - 2009. - №9. - С. 3-9.

4. Саблук П.Т. Витратно-ціновий аналіз у системі агромаркетингу / П.Т. Саблук, Д.Я. Карич, Ю.С. Коваленко – К. 1996. – 136 с.

5. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. - № 3. – С. 97-102.

6. Олійник О.В. Методичні підходи визначення беззбиткового обсягу виробництва сільськогосподарської продукції / О.В. Олійник, І.О. Олійник // Економіка АПК. – 2008. - № 2. - С.61-68.

7. Охріменко І.В. Витрати та собівартість сільськогосподарської продукції в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств: монографія / І.В. Охріменко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 360 с.

8. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: навч. посібник. / Ю.С. Цал-Цалко. – К.: ЦУЛ, 2002. - 656 с.

9. Шиян Д.В. Теоретико-методологічні аспекти дії закону спадної віддачі в сільськогосподарському господарстві / Д.В. Шиян // Економіка АПК. – 2009. - №11. - С. 65-70.

10. Костецький Я.І. Статистичний аналіз витрат виробництва і собівартості продукції в аграрному секторі // Я.І. Костецький / Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. – 2012. - Випуск 5. Том 2.- С.145-149.

Стаття надійшла: 18.06.2017 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

Рецензент: д.е.н., проф. Онегіна В.М.

(Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П.Василенка)

УДК 336.143.01

JEL Classification: H 61

ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ: ПОНЯТТЯ ТА ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ

Мельник В.М., д.е.н., професор, Директор НДІ фіскальної політики

Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

Савастєєва О.М., к.е.н., доцент

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова

Анотація. Предметом даної статті є бюджетний процес в Україні. Метою статті є розкриття сутності поняття «ефективність бюджетного процесу» та аналіз і угруповання факторів, що впливають на неї. У роботі використано такі методи: абстрактно-логічний – для формулювання наукових положень щодо ефективності бюджетного процесу; логічний – для розробки детермінованої факторної моделі перебігу та ефективності бюджетного процесу. В статті проведено дослідження сукупності сучасних наукових поглядів на поняття ефективності бюджетного процесу. Враховуючи положення теорії ефективності, результати наукових розробок в цій сфері та власних наукових досліджень, а також на основі аналізу та систематизації наукових джерел уточнено формулювання поняття «ефективність бюджетного процесу» та запропоновано його авторське визначення. Шляхом дослідження характеристик поняття «ефект» визначено, що ефективність бюджетного процесу за своєю сутністю є відносним показником. Вона представляє собою розраховане за допомогою комплексної системи взаємопов'язаних показників відношення отриманого економічного та соціального ефекту до обсягу витрачених для його досягнення ресурсів (фінансових, матеріальних, організаційних, людських тощо), що визначається на всіх стадіях здійснення бюджетного процесу. Авторами розроблено детерміновану факторну модель перебігу та ефективності бюджетного процесу. Встановлено, що її вхідними та вихідними параметрами є чинники політичного, правового, інституційного, організаційного, фінансового та ресурсного забезпечення. В рамках представленої детермінованої моделі не всі фактори, що забезпечують здійснення бюджетного процесу та являють собою вхідні параметри, стають факторами його ефективності (вихідними параметрами). Тобто, ефективність бюджетного процесу сягатиме свого найвищого рівня за умови перетворення максимальної кількості вхідних даних моделі на вихідні. Сферою застосування даного дослідження є організація бюджетного процесу на загальнонаціональному та місцевому рівнях.

Ключові слова: ефективність, бюджет, бюджетний процес, детермінована модель, виконання бюджету.